

Істина: від онтології ἀληθεια до епістемології ψευδος

У статті досліджується поняття істини в контексті розвитку сучасної цивілізації. Визначаються причини кризи істини. Аналізується її статус у перехідний період від ἀληθεια до τεχνη та ψευδος.

Ключові слова: істина, екзистенція, суб'єктивність, ἀληθεια, ψευδος, τεχνη.

Якщо б ми запитали себе, як розуміємо слово "істина", відразу б зіткнулися з безліччю заплутаних думок, а то і взагалі б зникли, – так свідчив М. Гайдеггер про людину, яка постала перед проблемою вирішення належного її сутності питання [2, 32]. М. Гайдеггер оголошує класичне розуміння істини як відповідність знання дійсності звичним і відходить від нього. Його концепція істини є історико-філософським джерелом розуміння істини у "гносеології від суб'єкта". Залишаючи як несуттєві питання логічної форми істини, М. Гайдеггер виділяє істину як справжність і істину як правильне судження. Справжньою може бути річ, яка узгоджується з нашим уявленням про те, якою вона має бути. Істина судження пов'язана з принципом співвіднесеності пізнання і речі, причому можливі два варіанти: або пізнання відповідає речі, або річ відповідає пізнанню. Незалежно від того, істина розуміється як правильність. Правильність, що відображає канон класичної концепції істини, характеризує вже не Річ, а висловлювання про неї. Істинним або хибним ми називаємо, перш за все, наші висловлювання про суще, яке за своїм характером може бути справжнім чи несправжнім, виступаючи в тій чи іншій формі у своїй дійсності. Але істина-справжність та істина-правильність не розділені між собою, навпаки, М. Гайдеггер намагається пояснити істину-справжність через істину-правильність.

Його не тішить традиційний спосіб осягнення Істини, оскільки питання про засоби, за допомогою яких остання пояснюється в межах науки, є лише суперечкою про можливість і неможливість, про вид і ступінь уподібнення, що відбувається в порожнечі. Щоб зрозуміти істину-правильність і як наслідок – речовинність (рос. вещь) сущого, потрібно брати за підставу не саму Річ, а відношення між висловлюванням і річчю. Справжні механізми істини можуть бути зрозумілі лише через природу відповідності, внутрішню можливість узгодженості. Відношення між висловлюванням і Річчю – позалогічне. Воно, по-перше, Річ представляє, висвічує, виявляє, по-друге, про представлене висловлюється. Істина-правильність можлива не як логічна відповідність, а як "відкрита зустрічність", "неприхованість", ἀληθεια. Вона можлива лише за певної представленості людини в ній.

Те, що ми звично перекладаємо словом "істина", греки називали ἀληθεια. Якщо перекладати його буквально, то правильніше було б говорити не про "істину", а про "неприхованість". Здається, що дослівний переклад полягає

лише в тім, щоб для будь-якого слова підшукати, в даному випадку, відповідне йому українське. Буквальний словесний переклад на цьому починається, на цьому і закінчується. Переклад не вичерпується лише підстановкою слів, які повсякчас виглядають надумано і не до місця.

Замінюючи грецьке *ἀλήθεια* на "неприхованість", ми нічого не перекладаємо. До перекладу справа доходить тільки тоді, коли прийнятне розуміння *ἀλήθεια* як "неприхованість" переводить нас у ту сферу досвіду і той спосіб осягнення, з яких греки виводять слово *ἀλήθεια*. Тому ми даремно граємо словами, як це останнім часом стало модним. Перекладене слово "неприхованість" тепер замінюємо на "істину", наділяємо його значенням, яке спадає нам на думку зі звичного для нас слововжитку, просто як відображення європейського (негрецького) способу мислення.

Акцентуючи увагу на дослівному, ми вважаємо, що всерйоз ставимося до слова, однак насправді ми нехтуємо словами, коли наш інтерес зводиться тільки до них. Дослівний переклад не повинен калькувати та "збагачувати" мову "новими", незвичними і нерідко незграбними словами: він повинен за безпосереднім перекладом осмислювати власне живу мову. Знайомство з окремими словами ще не дає знання мови. Слово, уживане в дослівному значенні, необхідно слухати немов би прислухаючись до тих вказівок, які до нього відсилають. Воно вчиться слухати. І стає мисленням. Буття-Істина "як рівновелике собі вимірює свій обшир, який окреслюється тим, що воно є у слові. Мова – це обшир, тобто дім буття. Суть мови не вичерпується ані у значенні, ані не є вона чимось знаковим чи таким, що можна виміряти числами. Оскільки мова – це дім буття, то дістаємося до суцього в той спосіб, що постійно проходимо через цей дім" [3, 243].

Осмислюючи сутність істини, греки мислять про усунення, знищення приховування. Відповідно приховування Істини для греків є чимось "негативним". Сутність Істини як неприхованості певним чином протистоїть приховуванню. Здається, що неприхованість перебуває в суперечці з приховуванням і суть цієї суперечки залишається невизначеною. Істина ніколи не є в наявності "в собі", але завойовується. Неприхованість відвойовується в суперечці з приховуванням. Неприхованість вказує на противагу приховуванню.

Зазвичай про протилежність істини говорять як про не-істину в розумінні хибності. В західноєвропейському мисленні така протилежність виявляється вже у греків, проте не варто плутати поняття помилкового чи то хибного в розумінні, прикладом, картезіанського суб'єкта і стародавнього грека. Ми тільки тоді зможемо осмислити значення хибного як протилежного істинному, коли помислимо істинне в його Істині, тобто, власне неприхованість. Ми ніколи не можемо мислити порізно "істинне" і "хибне" і тим більше відокремлено мислити Істину як "неприхованість", бо в її сутності як "неприхованість" вже виявляється зв'язок з "приховуванням".

Якщо неприхованість визначає суть Істини, то нам треба зрозуміти хибність як приховування. Антонімом "неприхованого" (істинного, *ἀλήθεια*) не

є слово *λήθης*, що відносить нас до назви однієї з річок підземного царства Аїда, річці забуття *Λήθη* (Лете, Лета), в якій усе стає прихованим, а насправді – захищеним, навіки. Антонімом *ἀληθεια* є *ψευδος*, який ми перекладаємо як "хибний", не надто вдаючись, до грецького значення цього слова.

Під "хибністю" як протилежного "істині" ми, по-перше, розуміємо фальсифіковану річ, коли вона мислиться як несправжня. Однак хибним може бути і певне висловлювання. Тоді воно є неістинним, себто неправильним. Отже, хибне – це, з одного боку, несправжнє, з іншого – неправильне. В грецькому еквіваленті воно означає заставлення, приховування.

Здебільшого люди переконані у своєму знанні того, що є Істина. *Ввижається* (а не "вважається"), що наука постулює і повсякчас продукує істинне знання. Але що є Істина в контексті науки? Наука продукує конвенції; конвенції відносно мети, змісту чи-то способу одержання "істинного" знання. Наука є цінністю, яку людина остаточно не помислила. Сучасна наука як теорія є рішучим наступом на Річ, продукуючи з неї предмет¹. Слово "предмет" виникає вперше в XVIII ст. як переклад латинського *objectum*. Ні середньовічна, ні грецька думка не уявляють присутнє як предмет. Замість того, щоб зануритися у глибини Речі, еволюціонувати в ній і з нею, людина чимдужче дистанціюється від неї, заявляє про свою зверхність, наводячи як аргумент свого свавілля успіхи науки та віру в науковий прогрес. Наступ науки визначає межі дійсного як такого. В новоєвропейському розумінні дійсне фіксує свою присутність за способом предметного протистояння. Наука відповідає предметній протиставленості усього присутнього оскільки вона, власне, і доводить дійсне до предметного протистояння.

Наука постулює дійсне. Але вона не в змозі усеосяжно охопити світ, який зробила своїм предметом. Вона потребує щоб дійсне щоразу поставало як результат певної дії, тобто у вигляді доступних для огляду наслідків підведених під нього причин. Тим самим стає можливим простежувати та оглядати дійсне через його причинно-наслідкові взаємозв'язки. На цьому шляху постають предметні сфери, доступні науковому дискурсу.

Наполегливе встановлення, що фіксує дійсність в її окресленій предметній протиставленості – основна риса того уявлення, в силу якого сучасна наука проголошує відповідність знань дійсності, що закріплюється кореспондентною теорією істини. Сучасна наука в якості теорії дійсного не є чимось само собою зрозумілим. Вона є не просто людським витвором і не є вирваною з дійсності. Проте сутність науки з необхідністю впливає з характеру присутності всього присутнього з того моменту, як останнє виступає в образі предметного протистояння. Цей момент, як і всі інші моменти подібного роду, сповнений таємниці.

Істина як *ἀληθεια*, "неприхованість" ще не виражає її повної сутності. Для Істини необхідна не-істина, приховане. Справжня не-сутність Істини – це

¹ Йдеться про об'єкт (*ob-jectum*), еквівалентом якого є предмет, тобто те, що кинуте перед суб'єктом (*sub-jectum*), є окремим по відношенню до нього, протиставлене йому.

таємниця. Не-сутність не означає падіння до сутності в сенсі загального. Не-сутність – це передсутнісна сутність. Місце, де народжується Істина, – це місце буття людини. Багатоваріантність буття актуально присутнє у кожному "тут-бутті" людини. Присутність розкривається в "повороті". Але "поворот" – це вибір між формами здійснення буття і взагалі між здійсненням і нездійсненням.

Здійснюючи вибір і зупиняючись на тому чи іншому векторі буття, людина немов би відсторонюється від Істини, вона залишається в своїй повсякденності. Покинуті люди доповнюють свій "світ" усе новими і новими потребами й предметами, забувши суще в цілому. Людина ж – промінь, що висвічує Істину, її форма визначає форму Істини, а вона сама – це "просвіт" між таємницею і її забуттям.

Оскільки людина екзистує, перебуваючи постійно в ситуації вибору, що визначається повсякденністю, створює усе нові і нові предмети, не замислюючись про обґрунтування самих предметів і про їх сутність, їй важко зупинитися і вдивитися в таємницю свого буття. Прагнення до осягнення Істини штовхає людину до збільшення свого знання про суще. Але цей процес здійснюється через екстенсивне збільшення знання, в результаті якого Істина складається із суми істин про окремі частини суцього. Таким є шлях науки, що абсолютизує гносеологічний (онтичний), а не буттєвісний (онтологічний) аспект Істини, яка начебто пазл складається з фрагментів знань дефрагментованої дійсності, формуючи наукову картину світу. Таким є і шлях зануреної у повсякденність людини, що характеризується М. Гайдеггером як один з екзистенціалів неаутентичного *Dasein*'у.

Одкровення суцього в цілому не співпадає із сукупністю окремо узятого суцього. Те ж суще, яке є втаємниченим і непорушним наукою у своїй недоторканості, в цілому висвічується більш істотно, ніж у тих випадках, коли те, що стає об'єктом (предметом) пізнання і більше не в змозі чинити опір пізнанню, коли технічне оволодіння Речами виступає у формі безмежності, перетворюючи їх на предмети. Зникає сакральність Речі, яка стає елементом повсякденності. Вона перестає віщувати про таємницю буття, не висвічує його у його прихованості, а стає дріб'язковим лепетанням, базіканням про несуттєвості в їх несуттєвості.

Наука, оголосивши "хрестовий похід" проти прихованості, знищує тим самим і шлях до онтологічної основи людини, шлях до одкровення суцього, до Істини як $\alpha\lambda\eta\theta\epsilon\iota\alpha$. Істина буття та буття Істини у своєму Поставі зміщується з онтологічного, екзистенціального аспекту до онтичного, гносеологічного та епістемологічного. В "Упанішадах" же значиться: те, що має бути розпізнане – невичерпне і наділене тонкою сутністю, тому, залишивши тенета наук, варто розмірковувати про те, що є істинним.

Людина існує серед речей (предметів) і залежить від них, і якщо розглядати її лише у сьогодні, то вона нічим не відрізняється від тих речей. Якщо буття у сьогодні – це приреченість речей, то і людина, проектуючи себе на майбутнє, також проектує себе не як людину, не як особу в бутті, а як факт, як річ. Людина зникає як проект. Вона в майбутньому стає проекцією минулого

на майбутнє, перетворюється на річ і це недійсність буття людини. Вона сама стає річчю серед речей. Таку людину М. Гайдеггер називає терміном *das Man*. Він використовує це поняття для позначення неаутентичного *Dasein*'у в його повсякденності. *Das Man* конституюється разом із повсякденністю як її безособова персоніфікація. В *das Man* кожен є іншим і ніким – він сам.

Das Man створює свою повсякденність, в якій сумнівним є усе начебто безсумнівне, а симулякри приймаються як надійна очевидність. Недійсність буття має різні форми існування: масова культура, пріоритет сцієнтистського пізнання, впевненість у тому, що наукова істина розкриває сутність світу. Людина вважає *τεχνη* єдиною метою свого життя. Масова культура і сцієнтистський підхід позбавляють людину її коренів.

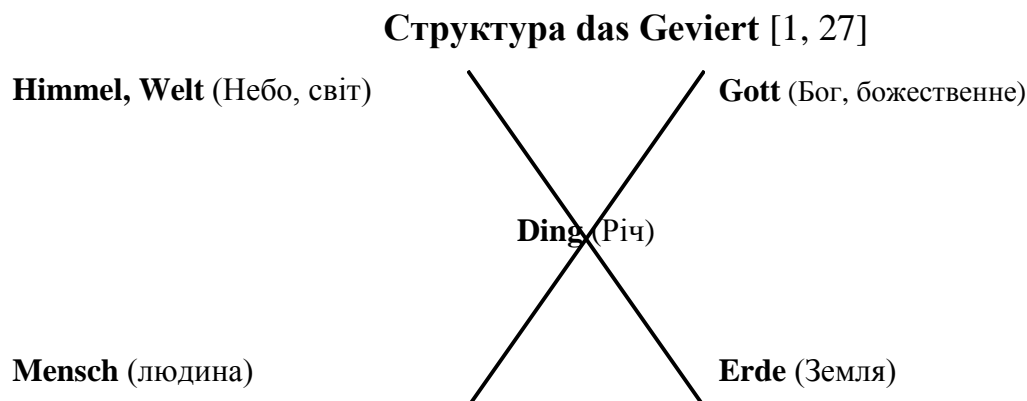
Історія західноєвропейської філософії – це шлях за-буття, шлях від *ἀλήθεια* як єдино істинного буття, від *ἀλήθεια* як неприхованості *φύσις* (буття) до *τεχνη*, *ψευδος* і *das Man*, носієм яких є "непоборна" сила науки. Що ж приховує *ψευδος* і розкриває *ἀλήθεια*? Те, що віднесене, заставлене у забуття – Річ. Річ, що є не предметом, а сакральним, через яке промовляє божественність. Річ – центральна категорія філософії М. Гайдеггера. Вона постає як сакральність *ἀλήθεια* у нероздільності співіснування елементів *das Geviert*² (див. схему 1).

Das Geviert відкривається як структура буття-Істина в чистому вигляді. Буття чотирьохаспектне, з нього нічого не можна вилучити. Воно є завжди як єднання чотирьох і тільки таким. Небо-світ суть вираження відкритого порядку (космос, *κοσμος*). Небо упорядковує суще, висвічує та визначає його, робить будь-яку Річ тим, чим вона є. Земля у М. Гайдеггера – це те, що приводить усе до наявності. Завдяки Землі Речі стають присутніми, наявними, знаходяться при суті.

Завдяки Небу Речі є тим, чим вони є, а завдяки Землі – вони є справжніми, вони присутні. "Божественне" – особливий вид суцього (і одночасно буття), яке надзвичайно легке і тонке і чия функція гранично не утилітарна. "Божественне" мислиться врозріз його релігійному забарвленню, воно п'янить *das Geviert*. Людина *Geviert*'а не є ні суб'єктом, ні об'єктом, ні "мислячою твариною" чи-то "тростиною". Людина – це пастух, вартовий буття-Істини.

Якщо для І. Канта "Річ", "*Ding an sich*" – це останнє, перед чим зупиняється розум, поступаючись місцем вірі, то для М. Гайдеггера – з неї усе тільки має починатися. Ми мусимо реанімувати Річ, відродити її сакральний зміст, повернути її із забуття, виокремити її з-поміж безлічі предметів.

² Образ і структура *das Geviert* є фундаментальним концептом гайдеггерівської філософії. "*Das Geviert*" і його схематичні зображення з'являються у М. Гайдеггера в кінці 1930-х років в начерках до лекцій і книг в циклі, пов'язаному з темами *Seynsgeschichte* і *Ereignis*. Пізніше, в 1950-і роки, вони отримують розвиток у тлумаченні поезії Гельдерліна та дослідженні проблем мови. Найповніше ця тема розвинена в таких творах М. Гайдеггера як "Річ", "Будувати, жити, думати" тощо, що увійшли до збірника "Лекції та статті 1936-1953 pp."

Суспільство споживання, що проголошує науку найвищою цінністю, переосмислює Річ в універсумі «споживчого кошику». Речі перетворюються на симулякри, копії без оригіналу. Вони стають похідним від моди, коли основоположними стають такі принципи:

- речі живуть мить;
- речі повинні бути безглуздими, в цьому їх сенс;
- речі треба міняти;
- після речі є тільки інша річ;
- ідентичні речі – різні;
- річ – все, інше – ніщо;
- річ не вмирає, її викидають.

Отже, Річ закінчує свій шлях і вже більше не є ані ідеєю, ані знаком, ані предметом і навіть не товаром, але чистим втіленим обманом. Товар, в якому Річ вмирає остаточно, засвідчує запустіння, за-буття Істини-*ἀλήθεια* та вічне повернення одного й того ж: масового виробництва та масового споживача, *das Man'a*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Heidegger M. Die Geschichte des Seyns / M. Heidegger // Heidegger M. Gesamtausgabe. Band 69. – Frankfurt am Mein: Vittorio Klosterman GmbH, 1998. – S. 1-173.
2. Гайдеггер М. Навіщо поети? / М. Гайдеггер. – Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 2001. – С. 230-249.
3. Философско-религиозные истоки науки. – М.: Мартис, 1997. – 319 с.
4. Хайдеггер М. Парменид / М. Хайдеггер. – С.-Пб: Владимир Даль, 2009. – 384 с.

РЕЗЮМЕ

А. Е. Лебедь. Истина: от онтологии *ἀλήθεια* к эпистемологии *ψευδος*.

В статье исследуется понятие истины в контексте развития современной цивилизации. Определяются причины кризиса истины. Анализируется ее статус в переходный период от ἀλήθεια к τεχνη и ψευδος.

Ключевые слова: *истина, экзистенция, субъективность, ἀλήθεια, ψευδος, τεχνη.*

SUMMARY

A. Lebed. Truth: from ontology ἀλήθεια to epistemology ψευδος.

In the article the concept of truth in a context of development of a modern civilization is investigated. The reasons of crisis of truth are defined. Its status in a transition period from ἀλήθεια to τεχνη and ψευδος is analyzed.

Keywords: *truth, existence, subjectivity, ἀλήθεια, ψευδος, τεχνη.*